

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ПРАВА**

**СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ТЕОРІЯ І ФІЛОСОФІЯ ПРАВА»**

Рівень вищої освіти – Перший (бакалаврський) рівень

Ступінь вищої освіти – бакалавр

Галузь знань - 08 «Право»

Спеціальність – 081 «Право»

Освітня програма – «Право»

Кількість кредитів – 10 – 300 год., із них: аудиторних – 122 год.; самостійної роботи студента – 178 год.

Форма навчання – денна, заочна (скорочена програма)

Рік підготовки – 1, семестр – 1, 2

Компонент освітньої програми – обов'язкова, фахова.

АНОТАЦІЯ

Навчальна дисципліна «Теорія і філософія права» – це багатогалузева наука, яка складається з правових, філософських, психологічних, соціальних та інших галузей знань, вивчає загальні закономірності виникнення, функціонування, розвитку держави і права, гуманітарні і демократичні державно-правові здобутки цивілізації.

Теорія і філософія права – це логічне узагальнення державного та правового буття на різних історичних етапах. Вони відображають закономірності створення і розвитку держави та права, їх сучасного стану та майбутніх змін.

Навчальна дисципліна «Теорія і філософія права» є обов'язковою навчальною дисципліною, що належить до циклу спеціальної (фахової) підготовки за освітньою програмою «Право» спеціальності 081 «Право» галузі знань 08 «Право», яка викладається у 1 і 2 семестрах обсягом 10 кредитів (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS). Підсумковий контроль – екзамен.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою викладання навчальної дисципліни «Теорія і філософія права» є вивчення здобувачами вищої юридичної освіти загальних закономірностей виникнення, становлення, функціонування, розвитку держави та права, теоретичних положень, які мають методологічне значення для галузевих юридичних наук.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни «Теорія і філософія права» є:

1. формувати усвідомлення необхідності знання теорії держави і права якосновоположної дисципліни для юриста-практика.
2. формувати належний рівень правосвідомості, правової культури ;
3. навчити брати участь у публічних дискусіях при розгляді теоретичних і практичних питань навчальної дисципліни;
4. логічно та аргументовано висловлювати думки під час публічних виступів;
5. навчити самостійно працювати над поглибленням знань з теорії держави і права, закріпити навички формувань загальнотеоретичних понять, професійного викладу положень теорії держави і права і застосовувати їх для аналізу матеріалів юридичної практики.

Після вивчення навчальної дисципліни студент здобуває такі компетентності:

Спеціальні (фахові) компетентності (СК відповідно до освітньої

програми спеціальності «Право»):

СК1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.

СК3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.

СК8. Здатність застосовувати правові принципи та доктрини.

СК11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

Загальні компетентності (ЗК відповідно до освітньої програми спеціальності «Право»):

ЗК3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК12. Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

ЗК13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Теорія і філософія права» здобувачі освіти повинні засвоїти такі програмні результати навчання (ПРН відповідно до освітньої програми):

ПРН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

ПРН 5. Давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю.

ПРН 6. Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему.

ПРН 18. Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

ПРН 19. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ

Основними видами навчальних аудиторних занять, під час яких здобувачі вищої освіти отримують необхідні знання, є лекції та практичні заняття. В межах робочого часу викладач може проводити консультації для здобувачів

вищої освіти.

При викладанні лекційного матеріалу передбачено поєднання таких форм і методів навчання, як лекції у формі бесіди, розповіді, пояснення, диспуту та лекції у формі ілюстрування і демонстрування за допомогою мультимедійних пристроїв.

Лекція у формі бесіди, розповіді, пояснення, диспуту дозволяє привернути увагу здобувачів вищої освіти до найбільш важливих питань теми лекції, винести на обговорення дискусійні питання та визначити у процесі діалогу особливості сприйняття навчального матеріалу здобувачами вищої освіти.

Лекція у формі ілюстрування і демонстрування за допомогою мультимедійних пристроїв – це візуальна форма подачі лекційного матеріалу розгорнутим або коротким коментуванням візуальних матеріалів, що переглядаються за допомогою мультимедійних технічних засобів. Ці дві форми лекцій можуть бути поєднані.

При проведенні практичних занять передбачене виконання практичних робіт у формі вирішення ситуативних завдань і тестів, проведення ділової гри, заслуховування усних відповідей, доповідей, а також рефератів та демонстрація презентацій, які підготовлені як індивідуальні завдання за темою самостійного вивчення дисципліни.

Здобувачі вищої освіти працюють з друкованим чи надісланим їм в електронній формі інформативним матеріалом, або з інформацією в мережі Інтернет.

Здобувачі вищої освіти можуть здійснювати наукові дослідження шляхом написання та опублікування наукових статей, тез доповідей на конференціях, круглих столах та наукових семінарах.

ПОЛІТИКА КУРСУ («ПРАВИЛА ГРИ») В АУДИТОРНИЙ ЧАС

Вивчення навчальної дисципліни передбачає роботу в колективі. Студенти під час лекційних занять ведуть конспект з відповідної теми. Протягом заняття лектор ставить питання, веде діалог з аудиторією для кращого засвоєння теоретичного матеріалу.

Лекції і практичні заняття можуть проводитися з використанням сервісу ZOOM.US. Також викладач і студенти можуть спілкуватись через електронну пошту, Viber, Telegram, інші доступні засоби комунікації. В разі потреби може використовуватись Форум як форма спілкування викладача й студентів під час дистанційного (віддаленого) навчання. Кожний форум присвячений будь-якій проблемі або темі. Модератор форуму (мережевий викладач) реалізує дискусію чи обговорення, стимулюючи її питаннями, повідомленнями, новою інформацією, що має створювати в аудиторії доброзичливе, творче, відкрите середовище, яке враховує конструктивну та доброзичливу критику. Усі завдання, передбачені програмою, мають бути виконані у встановлений термін.

Якщо здобувач вищої освіти відсутній з поважної причини, він/вона презентує виконані завдання під час самостійної підготовки на консультації викладача. Під час роботи над завданнями не допустимо порушення академічної доброчесності.

ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Семестровий контроль з навчальної дисципліни «Теорія і філософія права» здійснюється у другому семестрі і проводиться відповідно до навчального плану у вигляді семестрового екзамену в терміни, встановлені графіком навчального процесу та в обсязі навчального матеріалу, визначеному робочою програмою дисципліни.

Семестровий екзамен – це форма підсумкового контролю засвоєння студентом теоретичного, практичного матеріалу з окремої навчальної дисципліни за семестр та набуття певних компетентностей, що проводиться як контрольний захід. Загальна оцінка за екзамен визначається як сума поточного контролю (до 50 балів) та відповідей на питання екзаменаційного білету або тестового завдання (до 50 балів).

Екзаменаційні білети з дисципліни «Теорія і філософія права» містять 3 теоретичні питання, що включають матеріал навчальної програми, яка використовується в процесі навчання. Студент на іспиті отримує білет, на якому є пронумеровані питання, та чисті аркуші паперу. Іспит відбувається в письмово-усній формі. У процесі усного опитування, викладач зобов'язаний спершу вислухати повну відповідь студента (не залежно від того, чи вона є правильною) і лише потім задавати уточнюючі, додаткові запитання. Обов'язково наголошується на неправильних фрагментах відповіді, на сутності помилок. Проведення семестрового екзамену може здійснюватися у формі тестування в системі Moodle.

Критерії оцінювання знань студентів визначені у Положенні про критерії оцінювання ЛНУП. За рішенням засідання кафедри студент може бути додатково оцінений за участь у наукових конференціях, підготовку наукових публікацій, участь у Всеукраїнських конкурсах наукових студентських робіт, Всеукраїнських олімпіадах за спеціальністю, виконання досліджень тощо.

Оприлюднення результатів іспиту проводиться публічно.

Політика оцінювання передбачає дотримання принципів доброчесності та студентоцентрованого підходу. Академічна доброчесність передбачає дотримання вимог «Положення про академічну доброчесність у ЛНУП», яке доступне за посиланням:

<http://lnau.edu.ua/lnau/index.php/uk/navchchas/zagalpolog.html>

<p>% від кількості балів, визначеної робочою програмою дисципліни на відповідну тему (визначає викладач)</p>	<p>Критерії оцінювання</p>
<p>90-100</p>	<p>В повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних/розрахункових завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі завдання. Студент здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.</p>
<p>75-89</p>	<p>Достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив більшість завдань. Студент здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, у яких можуть бути окремі несуттєві помилки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.</p>
<p>60-74</p>	<p>В цілому володіє навчальним матеріалом, викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових розрахунків, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив половину завдань. Студент має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків.</p>
<p>0-59</p>	<p>Студент не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових розрахунків, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив окремі завдання. Безсистемне відділення випадкових ознак вивченого; невміння робити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки.</p>
<p>0-34</p>	<p>Студент повністю не виконав вимог робочої програми навчальної дисципліни. Його знання на підсумкових етапах навчання є фрагментарними. Студент не допущений до здачі екзамену/заліку</p>

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Предмет і метод загальної теорії і філософії права

Поняття та класифікація науки. Предмет теорії держави і права, його особливості. Поняття та класифікація функцій теорії держави і права. Роль і місце теорії держави і права в системі юридичних та суспільних наук. Основні риси юридичної науки, що характеризують її як окрему, самостійну суспільну науку. Об'єкт юридичної науки та її види. Функції юридичної науки. Поняття і походження юриспруденції – науки про державу і право. Теорія і філософія права як навчальна дисципліна. Сучасний стан та перспективи розвитку юридичної науки в Україні.

Поняття і значення методології. Філософські підходи в методології теорії держави і права. Структура методології теорії держави і права. Принципи наукового пізнання. Класифікація методів вивчення держави і права. Роль логічних прийомів у структурі методології теорії держави і права. Загальнотеоретичний понятійний матеріал як головний напрямок дослідження держави і права.

Тема 2. Поняття, сутність і походження держави

Загальні закономірності виникнення держави і права. Порівняльна характеристика первісного ладу і держави. Особливості виникнення держави у різних народів: греків, римлян, древніх германців, словен тощо. Сутність основних теорій походження держави. Поняття та основні ознаки держави, її функції. Суверенітет держави та його види. Співвідношення державного, національного і народного суверенітету. Державні символи України. Співвідношення завдань і функцій держави. Поняття та основні ознаки державної влади, які відрізняють її від влади інших організацій. Співвідношення політичної і державної влади.

Поняття типології: сутність та значимість. Тип держави: поняття, види, їх характеристика. Основні причини зміни типів держави. Сутність держави та її соціальне призначення.

Тема 3. Функції держави

Політична функція держави. Економічна функція держави. Соціальна функція держави. Культурно-виховна функція держави. Екологічна функція держави. Правоохоронна функція держави. Правозахисна функція держави. Фіскальна (податкова) функція держави. Інформаційна функція держави. Співробітництво та інтеграція з сучасними країнами – зовнішня функція держави. Оборонна функція держави. Функція забезпечення миру та підтримки світового правопорядку. Правові форми здійснення функцій держави.

Тема 4. Форми держави

Поняття, форми держави та її складові елементи. Фактори, що обумовлюють різноманітність форм держави. Форма державного правління: поняття, ознаки, види. Монархія: абсолютна, обмежена, конституційна, дуалістична. Фактори, які обумовлюють різноманітність форм правління. Форми правління в Україні. Форма державного устрою: проста, складна, їх характеристика. Порівняльний аналіз методів створення федерації та конфедерації, принципів побудови та взаємовідносин суб'єктів федерації. Поняття державно-правового (політичного) режиму та його види. Характеристика демократичного та антидемократичного режимів, їх характерні риси. Особливості авторитарного, тоталітарного (фашистського, расистського, військово-диктаторського режиму). Стан та перспективи розвитку форми Української держави.

Тема 5. Демократична держава

Поняття і ознаки демократії. Функції і принципи демократії. Форми та інститути демократії. Основні теорії демократії. Теорія елітарної демократії. Теорія «плюралістичної демократії». Соціалістична теорія демократії. Теорія корпоративної демократії. Теорія «комп'ютерної демократії». Демократія і самоврядування. Демократія як внутрішня форма держави, її поняття, характерні особливості та функції. Форми, суб'єкти, принципи та закономірності розвитку демократії в умовах посттоталітарної держави. Демократія як загальна людська цінність. Демократія і політичний плюралізм.

Тема 6. Механізм держави і державний апарат

Поняття та елементи механізму держави. Апарат держави: поняття, принципи та структура. Поняття, ознаки, механізму держави. Апарат держави, орган держави, інститут держави. Поняття та особливості системи органів державної влади України. Державні організації, установи, підприємства і механізми держави.

Поняття державного апарату, його співвідношення з механізмом держави. Принципи поділу влади, загальна характеристика трьох гілок влади. Особливості функціонування законодавчої, виконавчої і судової влади, їх соціальне призначення. Система "стримань і протипаг" органів законодавчої, виконавчої, судової влади. Органи держави та самоврядування, їх співвідношення. Форми та методи взаємодії органів держави і місцевого самоврядування. Владні повноваження, їх основні риси. Компетенція як сукупність владних повноважень.

Основні напрямки удосконалення організації і діяльності механізму Української держави. Стан та перспективи розвитку державних органів України.

Тема 7. Громадянське суспільство, політична система і держава

Поняття громадянського суспільства. Сучасна концепція громадянського суспільства. Зміст та структура громадянського суспільства. Соціальна правова держава: поняття, ознаки, сутність. Особа і держава. Взаємозв'язок правової держави і громадянського суспільства. Перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні.

Людина, особа, громадянин: співвідношення понять. Правовий статус: поняття та структура. Розвиток інституту прав людини. Права людини: поняття, їх структура. Класифікація прав за критеріями. Співвідношення прав людини та громадянина. Основні права дитини. Об'єктивне та суб'єктивне право, їх характеристика. Поняття юридичного обов'язку. Конституційне та законодавче закріплення і реалізація основних обов'язків громадянина. Гарантії прав і свобод людини та громадянина. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина за Конституцією України. Міжнародні стандарти прав людини. Міжнародно-правові механізми забезпечення прав людини.

Тема 8. Правова держава

Правова держава: поняття, суть і її формування в Україні. Становлення ідеї правової держави: виникнення і розвиток. Поняття та основні ознаки правової держави. Шляхи формування правової держави в Україні. Особливість принципу верховенства права у правовій державі. Конституційне закріплення принципів правової держави. Пріоритетність прав, інтересів, свобод людини і громадянина. Правова культура, правова свідомість -

Тема 9. Поняття, сутність і походження права (4 год)

Основні концепції походження права. Загальна характеристика вчень про природу і соціальне призначення права. Право як історичне явище. Причини, які сприяли виникненню права. Ознаки, що відрізняють норми права від норм поведінки в первісному суспільстві. Поняття та класифікація соціальних норм. Право і мораль: порівняльна характеристика. Співвідношення держави і права.

Поняття і ознаки права. Принципи права, їх загальна характеристика. Загальна характеристика принципу права - виразу міри свободи, рівності і справедливості. Характерні ознаки принципу системності. Формальна визначеність: поняття, характеристика. Зміст нормативності, як ознаки права. Значення вольового характеру права. Загальнообов'язковість права і його відмінність від загального характеру. Державна забезпечуваність, гарантованість права, як ознака. Поняття та класифікація функцій права. Соціальна цінність та призначення права. Сутність та значення юридичного права. Норми звичаї і норми права, їх співвідношення. Корпоративні норми і норми права, їх відмінності. Співвідношення права і закону. Співвідношення національного і міжнародного права. Право, економіка, політика: їх взаємозв'язок і взаємовплив.

Тема 10. Принципи права

Загально-соціальні функції права. Спеціально-юридичні функції права. Компенсаційна та відновна функції права. Загально-соціальні принципи права. Загально-правові принципи права. Галузеві принципи права (принципи кримінального права, цивільного та сімейного права, трудового права). Міжгалузеві принципи права (у сфері процесуальних відносин, господарське право). Принципи інститутів права (на прикладі виборчого права). Об'єктивне право. Суб'єктивне право.

Співвідношення соціальної норми із нормою права. Право і мораль. Право і звичай. Право і релігія. Мораль, як система правил поведінки, ідеалів, цінностей та категорій. Моральні засади сучасного законодавства України. Вплив християнської релігії на формування права в Україні. Звичай у сімейному праві України. Звичай у цивільному праві України. Звичай у кримінальному праві України. Звичай у конституційному праві України. Звичай у господарському праві України.

Тема 11. Норми права (4 год)

Поняття та ознаки норми права. Класифікація норм за предметом правового регулювання. Класифікація норм права за субординацією у правовому регулюванні. Класифікація норм права за суб'єктами правотворчості. Класифікація норм права за функціональною спрямованістю. Норми-засади в законодавстві України. Норми-принципи в законодавстві України. Установчі норми в законодавстві України. Норми-дефініції в законодавстві України. Темпоральні норми в законодавстві України. Норми-преюдиції в законодавстві України. Норми-фікції в законодавстві України. Норми-колізії в законодавстві України. Структура норми права: гіпотеза, диспозиція, санкція.

Тема 12. Форми права

Поняття джерела (форми) права. Види і загальна характеристика джерел (форм) права. Загальносоціальні джерела права. Спеціально - юридичні джерела права, їх характеристика. Правовий звичай, як санкціонований звичай права. Нормативно-правовий акт. Правовий прецедент - як акт документ, який містить нові норми права. Нормативно - правовий договір. Правова доктрина. Судова та адміністративна практика. Використання джерел права в історії розвитку України.

Тема 13. Нормативно-правовий акт

Поняття правового акту, його ознаки. Види правових актів за формою виразу. Види правових актів за юридичною субординацією. Поняття та ознаки нормативно-правових актів, їх відмінності від інших правових актів. Види

нормативно-правових актів. Основні структурні елементи нормативно-правових актів. Відмінності між нормативним актом та іншими правовими актами. Дія нормативно-правових актів у часі, просторі й за колом осіб. Чинність нормативно-правових актів. Поняття, ознаки закону та їх види. Конституція – основний закон держави. Підзаконні нормативно-правові акти: поняття, види, особливості їх природи і змісту.

Класифікація НПА: загальна характеристика. НПА Верховної Ради України, поняття, види, порядок прийняття. НПА Кабінету Міністрів України: поняття, види, порядок прийняття. НПА Президента України: поняття, види, порядок прийняття. НПА місцевих державних адміністрацій: поняття, види, порядок прийняття. НПА місцевих органів самоврядування, поняття, види, порядок прийняття. Юридична сила закону – властивість НПА. Закон – основний нормативно-правовий акт України. Підзаконний НПА: поняття, ознаки та система. Юридична сила нормативних актів Автономної Республіки Крим. Дія НПА в часі. Дія НПА в просторі. Дія НПА по колу осіб. Систематизація НПА: поняття та форми.

Тема 14. Система права

Поняття, ознаки та структура системи права. Структурні елементи системи права: норми права; інститути права; підгалузі права; галузі права. Норма права – первинний, початковий елемент системи права, з якого складаються інститути та галузі права. Галузь права та її ознаки. В основі поділу права на галузі лежать предмет (матеріальний критерій) і метод (юридичний критерій) правового регулювання. Імперативний і диспозитивний методи. Загальна характеристика основних галузей права України – конституційне та адміністративне право, цивільне та сімейне право, кримінальне право, трудове, житлове, земельне, міжнародне право, процесуальне право. Інститути та підгалузі права. Ознаки інституту права. Види правових інститутів (простий і складний інститути). Підгалузь права.

Тема 15. Система законодавства

Публічне і приватне право. Предмет і метод публічного права. Матеріальне і процесуальне право. Матеріальне і процесуальне право співвідносяться як зміст і форма правового регулювання. Особливості норм матеріального та процесуального права. Національне та міжнародне право. Співвідношення національного та міжнародного права розкривається у формах, принципах взаємодії цих двох складових системи права та способах їх трансформації. Розрізняють три форми (концепції) взаємодії національного і міжнародного права – примату національного права, примату міжнародного, змішана форма. Принципи співвідношення національного і міжнародного права: принцип пріоритету міжнародного права (міжнародних договорів) над національним;

принцип пріоритету національного права над міжнародним; принцип дуалізму – передбачає взаємодію обох систем права (національного і міжнародного), оскільки ґрунтується на визнанні їх наявності. Способи трансформації норм міжнародного права до національної системи права – прямий, непрямий, змішаний. Співвідношення системи права і системи законодавства.

Тема 16. Правоутворення

Загальна характеристика правоутворення. Поняття, сутність, принципи, ознаки та види правотворчості. Соціальне призначення правотворчості. Форми участі держави в правотворчості. Види правотворчості громадянського суспільства. Поняття і стадії правотворчого процесу. Законодавчий процес, його особливості. Юридична техніка: поняття, її роль та значення. Юридична стилістика як система прийомів доцільного мовного використання в нормативних документах. Основні вимоги до підготовки нормативно-правових актів. Культурна цінність та соціальне значення механізму правоутворення.

Тема 17. Правові відносини

Поняття, ознаки та підстави виникнення правовідносин. Правовідносини можуть виникати, існувати, змінюватися та припинятися лише за наявності необхідних передумов (підстав). Розрізняють загальні (матеріальні) і спеціальні (юридичні) підстави виникнення правовідносин. Класифікація правовідносин: за предметом правового регулювання виділяють; за функціями права розрізняють; за характером обов'язків; за ступенем визначеності суб'єктів: за субординацією в правовому регулюванні; за розподілом прав і обов'язків; за волевиявленням сторін. Структура (елементи) правовідносин.

Тема 18. Правова поведінка

Поняття поведінки та правової поведінки. Ознаки правової поведінки. Види правової поведінки. Правомірна поведінка та її склад. Види правомірної поведінки. Правопорушення: ознаки та види. Поділ правопорушень за ступенем суспільної небезпеки; поділ правопорушень за галузями права. Юридичний склад правопорушення: поняття та елементи; суб'єкт правопорушення; суб'єктивна сторона правопорушення; об'єкт правопорушення; об'єктивна сторона правопорушення. Зловживання правом та об'єктивне протиправне діяння.

Тема 19. Юридична відповідальність

Поняття та ознаки юридичної відповідальності. Мета, завдання та функції юридичної відповідальності (охоронна, захисна, профілактична, каральна, виховна). Принципи юридичної відповідальності: законності, обґрунтованості, справедливості, доцільності, невідворотності, своєчасності. Види юридичної

відповідальності: кримінальна, адміністративна, цивільна, господарська, трудова, конституційна, міжнародна.

Тема 20. Реалізація норм права

Сутність, поняття, основні ознаки реалізації права. Основні форми безпосередньої реалізації права. Використання норм права. Виконання приписів норм права. Дотримання норм права. Засоби забезпечення належної реалізації права.

Правозастосування як особлива форма реалізації права. Основні ознаки застосування права. Індивідуальний характер застосування права. Застосування права як вид діяльності державних органів. Процесуальна форма застосування права. Механізми та основні стадії процесу застосування норм права. Встановлення юридично значимих фактів і відшукування норм. Перевірка достовірності тексту і визначення меж дії юридичної сили норми. З'ясування змісту норми права. Прийняття рішення у справі й оформлення акту застосування. Загальні вимоги правильного застосування правових норм. Законність, обґрунтованість і доцільність правозастосовної діяльності. Акти застосування норм права, їх класифікація. Прогалини в праві, причини їх виникнення та способи усунення. Застосування правових норм за аналогією в разі прогалин у законодавстві. Аналогія закону і аналогія права. Юридичні колізії і способи, їх вирішення.

Тема 21. Тлумачення норм права

Поняття та об'єктивна необхідність тлумачення норм права. Суб'єкти тлумачення норм права. Офіційне та неофіційне тлумачення. Поділ (різновиди) офіційного тлумачення. Способи тлумачення норм права. Види тлумачення норм права: буквальне, поширювальне, обмежувальне. Акт офіційного тлумачення норми права: поняття та ознаки, види актів офіційного тлумачення, акти судового тлумачення норм права, акти адміністративного тлумачення норм права. Особливості казуального та адміністративного тлумачення. Офіційне тлумачення конституційних норм, як одна із форм забезпечення судового захисту прав людини і громадянина Конституційним Судом України. Акти тлумачення Конституційного Суду України.

Тема 22. Правова свідомість і правова культура

Правосвідомість як особлива форма суспільної свідомості. Поняття, зміст та основні риси правової свідомості. Структура правової свідомості, її елементи: правова ідеологія, правова психологія, правова поведінка. Види правової свідомості: за суб'єктами (індивідуальна, групова, класова тощо), за характером відображення правової дійсності (наукова, практична, буденна). Професійна

правосвідомість юриста. Вплив правосвідомості на законотворчу та правозастосовну діяльність.

Правова культура: сутність та основні риси, форми прояву в суспільстві. Функції правової культури, їх характеристика. Правова культура суспільства: поняття, склад. Правова культура особи. Правові погляди і принципи. Правовий нігілізм, причини його виникнення та шляхи його подолання.

Роль правової культури у формуванні громадянського суспільства та правової держави в Україні. Правова культура у законодавчій та правозастосовній діяльності. Професійна правова культура. Правове виховання як спосіб формування правосвідомості та правової культури. Форми правового виховання. Правова освіта.

Тема 23. Правове регулювання суспільних відносин

Правовідносини складаються з наступних структурних елементів: суб'єктів права; об'єкту права; суб'єктивного права (законний інтерес) та юридичного обов'язку – юридичний зміст. Суб'єкти правовідносин. Фізичні особи. Правосуб'єктність. Складовими правосуб'єктності є – правоздатність, дієздатність та деліктоздатність. Юридичні особи – суб'єкти правовідносин: Ознаки та види юридичних осіб. Об'єкти правовідносин. Розрізняють матеріальні та нематеріальні блага і цінності. Суб'єктивне право і юридичний обов'язок. Правомочність – складова частина змісту суб'єктивного права. Суб'єктивне право складається з тріади структурних елементів (правомочностей): право на здійснення певних дій; право вимагати від іншого суб'єкта виконання (додержання) юридичного обов'язку; право на захист. Поняття та зміст юридичного обов'язку.

Поняття та ознаки законного інтересу. Види законних інтересів. Співвідношення законного інтересу із суб'єктивним правом. Спільні та відмінні риси суб'єктивних прав та законних інтересів. Поняття та ознаки юридичних фактів. Юридичні факти класифікують за різними ознаками: за вольовою, за відповідністю чи невідповідністю нормам права, за характером юридичних наслідків, за складом, за суб'єктом, за галузевою належністю тощо.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Базова література

1. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції): навч. посіб. за ред. О.В.Зайчука, Н.М. Оніщенко. К. : Юрінком Інтер, 2020. 400 с.
2. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. / А.М. Колодій, В.В.Копейчиков, С.Л. Лисенков [та ін.]; за ред. В.В. Копейчикова. К. : Юрінком Інтер, 2020. 320 с.
3. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко [та ін.] ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина.- Харків : Право, 2019. 584 с.
4. Загальна теорія права: підручник /за заг. ред.. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2019. 392с.
5. Європейський Союз у ХХІ столітті: функціонування та розвиток: монографія /кол. авт. ; за ред. В.С. Загорського, О. Я. Красівського. - Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2019. 632 с.
6. Бабкіна О. В. Теорія держави і права у схемах і визначеннях: навч. посіб. – К. : МАУП, 2020. 144 с.
7. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Теорія держави і права (схеми, таблиці, поняття): Навчальний посібник. К., 2019. 127 с.
8. Навчальний посібник Серєда Г.П., Стеценко С.Г. Проблеми теорії держави і права: у визначеннях та схемах. К.: КНТ, 2020. 184 с.

Спеціальна література

1. Лук'янов Д.В. Політичні партії в системі взаємодії громадянського суспільства та держави (роль та правове регулювання): Монографія. Д.В. Лук'янов. Х.: Право, 2017. 320с.
2. Оборотов Ю. Н. Традиції та оновлення у правовій сфері: питання теорії (від пізнання до розуміння права): Монографія. Одеса: Юрид. літ., 2022. 280 с.
3. Погребняк С. Л. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): Монографія. Х.: Право. 2020. 240 с.
4. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства: Монографія / За ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка, О. В. Петришина та ін. Х.: Право, 2017. 248с.
5. Проблеми модернізації політичних систем сучасності: Монографія. За заг. ред. Л. М. Герасіної, О. Г. Данильяна, М. І. Панова та ін. Х.: Право, 2018. 320с.
6. Сердюк О. В. Соціологічний підхід у сучасному правознавстві: пізнання

соціальності права. Монографія. Х.: Яшма, 2017. 320с.

7. Циппеліус Р. Юридична методологія: Пер. з нім. К.: Реферат, 2019.176с.

8. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. К.: Реферат, 2020. 640с.

Інформаційні ресурси

1. Бібліотечно-інформаційні ресурси – книжковий фонд читального залу Львівського НАУ (м. Дубляни, вул. В. Великого, 1, Львівської наукової бібліотеки ім. Стефаника НАН України (вул. Стефаника, 2).

2. Електронні інформаційні ресурси:

Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Режим доступу <http://zakon.rada.gov.ua/>;

Єдиний веб-портал органів виконавчої влади в Україні. Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/>.

Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>.

Урядовий портал Кабінету Міністрів України. Режим доступу: www.kmu.gov.ua.

Офіційний сайт Львівської електронної бібліотеки ім. В. Стефаника. Режим доступу: www.lsl.lviv.ua.

Офіційний сайт Бази українського законодавства в Інтернет. Режим доступу: www.lawukraine.com.